

Федик Андрій Олександрович

старший викладач кафедри спеціальних дисциплін

Національна академія

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Федик Андрей Александрович

старший преподаватель кафедры специальных дисциплин

Национальная академия

Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого

Fedyk Andrii

Senior tutor of Special Disciplines Department,

Bohdan Khmelnytsky National Academy of the

State Border Guard Service of Ukraine

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ В УМОВАХ
ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ
ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ В УСЛОВИЯХ
ВЫСШЕГО ВОЕННОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS
FOR THE PROFESSIONAL THINKING DEVELOPMENT
OF THE FUTURE BORDER GUARD OFFICERS
AT HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTION**

Анотація. У статті висвітлено результати теоретичного обґрунтування психолого-педагогічні умови розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах вищого військового навчального закладу. Розкрито особливості створення цих умов з урахуванням результатів психологічного аналізу професійної діяльності офіцерів-прикордонників та специфіки розв'язування ними професійних завдань, особливостей проблемного навчання та психологічних механізмів навчання. Психолого-педагогічними засадами розвитку професійного мислення є методологічні підходи, принципи, функції, компоненти навчання, психологічні стратегії мислення, форми та психологічні механізми навчання. Серед основних методологічних підходів, визначено такі: діяльнісний, компетентнісний, когнітивний, системний. Запропоновані психолого-педагогічні умови сприяють належному розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників з метою вирішення складних завдань з охорони і захисту державного кордону України в умовах значних психологічних навантажень та з метою прийняття зважених рішень у режимі реального часу.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, майбутні офіцери прикордонники, вищий військовий навчальний заклад, розвиток професійного мислення.

Аннотация. В статье освещены результаты теоретического обоснования психологических условий развития профессионального мышления будущих офицеров-пограничников в условиях высшего военного учебного заведения. Раскрыты особенности создания этих условий с учетом результатов психологического анализа профессиональной деятельности офицеров-пограничников и специфики решения ими профессиональных заданий, особенностей проблемного обучения и психологических механизмов обучения. Психолого-педагогическими принципами развития профессионального мышления являются методологические подходы, принципы, функции, компоненты обучения, психологические стратегии

мышления, формы и психологические механизмы обучения. Среди основных методологических подходов, определены такие: деятельностный, компетентностный, когнитивный, системный. Предложенные психолого-педагогические условия способствуют развитию профессионального мышления будущих офицеров-пограничников с целью решения сложных заданий по охране и защите государственной границы Украины в условиях значительных психологических нагрузок и с целью принятия взвешенных решений в режиме реального времени.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, субъект-субъектное взаимодействие, будущие офицеры пограничники, высшее военное учебное заведение, развитие профессионального мышления.

Summary. The article reveals the results of theoretical grounding of the psychological and pedagogical conditions of the professional thinking development of the future border guard officers in the higher military educational institution. The peculiarities of these conditions creating have been revealed while taking into consideration the results of the psychological analysis of the border guard officers professional activity and the specifics of the problem-solving, the features of the problem-based learning and the psychological learning mechanisms. Psychological and pedagogical principles of the professional thinking are the following methodological approaches, principles, functions, learning components, psychological thinking strategies, forms and psychological learning mechanisms. The following main methodological approaches have been identified: the activity, competence, cognitive and systemic. The Psychological and pedagogical conditions promote the proper professional thinking development of future border guard officers while the problem-solving in order protect and defend the state border of Ukraine in the physical stress conditions while taking the right decisions in the real-time processing.

Key words: psychological and pedagogical conditions, subject-subject interaction, future border guards officers, higher military educational institution, development of professional thinking.

Постановка проблеми. Специфіка діяльності персоналу Державної прикордонної служби України (далі — ДПСУ) обумовлює належний рівень розвитку професійного мислення офіцерів-прикордонників, що дозволяє їм ефективно вирішувати складні задавання з охорони та захисту державного кордону в умовах значних психологічних навантажень та приймати доцільні рішення у режимі реального часу. Професійне мислення офіцера-прикордонника є творчою, активною та цілеспрямованою діяльністю, що спрямовано на вирішення різноманітних задач та реалізується на засадах певних знань і умінь, а також минулого досвіду прикордонника [11, с. 399]. Для професійної діяльності офіцерів-прикордонників характерним є мисленнєва діяльність для якої притаманні певні мисленнєві операції, які визначаються стратегією мислення, що переважає над тактичним вибором певних мисленнєвих операцій. Дослідження та визначення психолого-педагогічних умов розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах вищого військового навчального закладу (далі — ВВНЗ), а також їх теоретико-методологічне обґрунтування надасть можливість викладачам освітніх закладів ДПСУ значно підвищити ефективність розвитку професійного мислення захисників кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців свідчать, що такі вчені як Б. Г. Ананьєв, А. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, О. М. Леонтьєв, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, С. Л. Рубінштейн, О. К. Тихомиров, а також Ж.-Ж. Піаже, Р. Пауль, А. Ньюелл, Г. Саймон, Д. Халперн та ін. досліджували мислення і особливості мисленнєвої діяльності.

Проблематику розвитку мислення як процес розв'язування задач досліджували Г. О. Балл, А. В. Брушлинський, Т. Є. Гура, В. В. Давидов, Л. Р. Джелілова, І. Я. Лернер, Ю. І. Машбиць, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, М. Л. Смульсон, Н. Ф. Тализіна, М. Вертгеймер, В. Келер, Е. Л. Трондайк та ін.

Особливостями професійної діяльності та підготовки офіцерів-прикордонників в умовах вищого військового навчального закладу (далі — ВВНЗ) присвятили свої дослідження С. Я. Білявець, О. Ф. Волобуєва, О. А. Матеюк, С. А. Мул, В. І. Осьодло, Б. М. Олексієнко, Є. М. Потапчук, О. Д. Сафін, М. І. Томчук та ін.

Однак, результати аналізу наукових джерел з проблематики розвитку професійного мислення майбутніх фахівців свідчать, що поза увагою науковців зашились питання щодо створення психолого-педагогічних умов розвитку мислення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах ВВНЗ та потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). За результатами психологічного аналізу професійної діяльності офіцерів-прикордонників, специфіки розв'язування ними професійних завдань, особливостей проблемного навчання та психологічних механізмів навчання визначити та теоретично обґрунтувати психологічні умови розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Результати теоретико-методологічного аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблематики створення умов розвитку професійного мислення свідчать про те, що базисним компонентом професійної компетентності фахівця є професійне мислення, його фор-

мування та розвиток дає можливість поповнювати, оновлювати знання, розвивати уміння і навички, що забезпечить в майбутньому успішне виконання професійних функцій та завдань з охорони і захисту державного кордону, прийняття оптимальних рішень Державного рівня в умовах значних психологічних навантажень у режимі реального часу, є втіленням професійних компетенцій особистості та умовою її професійного розвитку.

Зміст поняття «професійне мислення» не є новим. Воно досить широко використовується та вивчається з другої половини ХХ ст. Його появу детермінували інтелектуалізація праці та запит на професіоналізм особистості у вирішенні професійних завдань [5, с. 26]. Більшість науковців професійне мислення розглядають через процес використання розумових операцій як засобів реалізації професійної діяльності, в межах якого здійснюється узагальнене і опосередковане відображення людиною професійної реальності (предмета праці, задач, умов та результатів праці), прийоми постановки, формулювання та вирішення задач, етапи прийняття та реалізації рішень у професійній діяльності, планування в ході праці, вироблення нових мисленнєвих стратегій професійної діяльності [5, с. 96].

Для того щоб сформулювати ці якості та розвивати професійне мислення викладач повинен враховувати високу варіативність професійних завдань; дефіцит, неупорядкованість, різноманітність джерел і якості інформації (дезінформації); необхідність підтримання стану високої мобілізаційної готовності та миттєвої зібраності; нестабільний режим дня, ненормований робочий день; обмеження особистої свободи, постійне відчуття небезпеки (реальної чи уявної), можливість застосування зброї та засобів самозахисту, ймовірність загрози психологічного і фізичного характеру відносно співробітників та їхніх близьких з боку злочинних груп; складність взаємовідносин з різними категоріями осіб, які проходять прикордонний контроль, психоемоційні переважанні під час виконання професійних обов'язків. Усе це вимагає формування певного набору психологічних рис та якостей у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Серед психологічних характеристик, які визначають успішний професійний розвиток офіцерів-прикордонників належать: рівень нервово-психічної стійкості, особливості самооцінки особистості, відчуття своєї важливості для оточення, рівень конфліктності, наявність досвіду побудови контактів з людьми, орієнтація на моральні норми суспільства, ступінь ухвалення групових норм військового колективу [12, с. 75].

Специфіка професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників, в першу чергу, визначається спектром задач, які вони вирішуватимуть в своїй професійній діяльності, водночас якість останньої залежить від рівня сформованості професійного

мислення. Досліджуючи його структуру, О. Тарасова визначає п'ять взаємозумовлених та взаємопов'язаних між собою компонентів: мотиваційно-цільовий, комунікативний, емоційно-вольовий, процесуально-операційний, рефлексивно-оцінювальний. Сутнісними характеристиками кожного із них, є ті якості, володіння якими підсилює рівень професійної компетентності та підготовки офіцерів-прикордонників. Так, показниками мотиваційного компоненту є: мотивація на успіх, саморозвиток, узгодженість мотивів, цінностей та цілей, розуміння значущості професійної діяльності. Емоційно-вольовий компонент містить такі показники як: емоційна стійкість, професійна витримка, готовність до ризику, рішучість у прийнятті рішень, організованість. Параметрами процесуально-операційного компоненту є рухливість, пластичність та оригінальність мислення, інтуїція, здатність до прогнозування, винахідливість. Комунікативний компонент характеризується легкістю у спілкуванні, схильністю до самопрезентації, емоційною стійкістю та атракцією [9, с. 18].

Високий професійний рівень майбутніх офіцерів-прикордонників значною мірою зумовлений розвитком професійного мислення і є результатом цілеспрямованої системи навчання, що здійснюється в умовах вищого військового навчального закладу.

Професійне мислення забезпечує також конкурентоспроможність фахівця. На думку дослідниці Н. Борисової, існує три групи особистих якостей, що визначають останню: психологічні (емпатія, терпимість, стресостійкість, інтуїція, розвиток сприйняття), поведінкові (комунікабельність, схильність до ризику, відповідальність, уміння керувати та підпорядковуватися), розумові (аналітичність, швидкість та глибина мислення, критичність, послідовність та ін.) [1, с. 98].

Серед параметрів професійного мислення можемо виокремити такі: здатність цілісно та адекватно оцінювати явища реальної дійсності; здатність співвідносити професійні дії із задачами і результатами конкретної ситуації; здатність спостерігати генезис взаємовпливу різних факторів на проблемне завдання; здатність співвідносити між собою теорію та практику; використовувати логіку та аргументацію в оцінці поточної ситуації; проявляти розумову гнучкість та швидкість.

Розвиток професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах ВВНЗ можна розглядати у двох аспектах. Широкому — як перехід від мислення академічного до мислення професійного, та у вузькому — як трансформацію окремих видів і властивостей розумової діяльності особистості та отримання їх поєднання в залежності від особливостей, умов, результатів роботи, тобто у формуванні специфічних видів професійного мислення. Вважаємо, розвиток в системі навчання у вищій школі професійного мислення дозволить вирішити проблему підготовки затребуваних на

сучасному ринку праці висококваліфікованих фахівців, здатних приймати рішення в умовах значних психологічних навантажень у режимі реального та обмеженого часу і нести за них відповідальність, схильних до саморозвитку та самоосвіти.

Система організації вищої освіти в контексті формування професійного мислення повинна підпорядковуватися таким принципам:

- відповідності професійної освіти сучасним світовим тенденціям в сфері праці;
- фундаментальності професійної освіти, що передбачає отримання системних знань, практичних умінь та навичок;
- індивідуалізації професійної освіти, що вимагає формування професійно важливих якостей, необхідних носію тієї чи іншої професії.

Психолого-педагогічними засадами розвитку професійного мислення є методологічні підходи, принципи, функції, компоненти навчання, психологічні стратегії мислення, форми та психологічні механізми навчання. Серед основних методологічних підходів, ми визначили низку підходів: діяльнісний, компетентнісний, когнітивний та системний.

Діяльнісний підхід — передбачає сукупність професійних умінь і навичок щодо орієнтування в інформаційному потоці, аналізу, узагальнення, порівняння інформації, володіння сучасними методами й засобами зв'язку, здатність до аналізу, абстракції, класифікації, узагальнення, порівняння [6, с. 93]. Діяльнісний підхід також спрямований членів групи курсантів, їх загальнокультурний та особистісний розвиток. За цього підходу змінюється схема діяльності викладача і суб'єктів навчання, їх спілкування стає суб'єктно-суб'єктним. При цьому слухачі та курсанти є активним, творчим суб'єктом навчальної діяльності, якою керує викладач [2, с. 58].

Враховуючи етапність формування професійного мислення, що розгортається у часі та складається з певних фаз, про яку ми зауважували дещо вище, обов'язковими фазами мисленнєвих процесів, згідно діяльнісного підходу є: усвідомлення й осмислення проблемної ситуації; вирішення проблемної ситуації; перевірка, контроль її вирішення і завершальна фаза — формування судження з конкретного питання.

Компетентнісний підхід зумовлює переорієнтацію з процесу формування професійного мислення на результат. Останній розглядається з позицій забезпечення спроможності майбутніх офіцерів-прикордонників самостійно діяти, вирішувати життєві та професійні завдання [3, с. 12]. У контексті цього підходу основне завдання полягає не в тому, щоб надати суб'єкту навчання якомога більше інформації, а в тому, щоб детермінувати його ефективну діяльність, сформуванню належний рівень компетентності, тобто єдності теоретичної і практичної готовності, наявності особистісних можливостей, що дозволяють самостійно й ефективно реалізу-

вати цілі в професійній, особистісній, суспільній діяльності.

Когнітивний підхід полягає у засвоєнні майбутніми офіцерами-прикордонниками знань, умінь і навичок, що дозволять виконувати свої професійні обов'язки та функції, проявляти вміння, розв'язувати професійні задачі різноманітної складності, оцінювати їх значущість, створювати й реалізовувати програму особистісної й професійної самоосвіти та розвитку [7, с. 310].

Базисом когнітивного підходу є інтелект, який розуміється як когнітивний процес, що забезпечує здатність до пізнання та ефективного розв'язування проблем, пов'язаних із професійною діяльністю. Когнітивна або пізнавальна сфера свідомості містить шість послідовних рівнів складності:

- знання — здатність запам'ятати або відтворити факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи тощо);
- розуміння — здатність розуміти та інтерпретувати вивчене;
- застосування — здатність використати вивчений матеріал у нових ситуаціях;
- аналіз — здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних;
- синтез — здатність поєднати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю;
- оцінювання — здатність здійснювати рефлексію щодо важливості матеріалу для конкретної цілі [4, с. 76].

Системний підхід полягає у засвоєнні та надійному закріпленні в свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників таких логічних процедур, як визначення, порівняння, узагальнення, класифікація, кластеризація, доведення чи спростування тощо [13, с. 34]. Тобто їм необхідно сформувати й розвинути своєрідну логічну компетентність як один з важливих елементів професійного мислення та й будь-якого мислення взагалі. Формування цієї компетентності має ґрунтуватися на глибокому інтересі курсантів до своєї професії, ціннісному її сприйнятті та розумінні її визначальної ролі у побудові та успішній реалізації своєї життєвої траєкторії й досягненні успіху.

Виходячи з системних позицій, формування і розвиток професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників повинен охоплювати наступну сукупність взаємопов'язаних між собою компонентів:

- сформована на рівні свідомості модель процесу своєї професійної діяльності та складових, необхідних для успішного її здійснення в реальних умовах;
- узагальнене й опосередковане уявлення та відображення цілей, сутності і характеру діяльності, зокрема її предмету та умов, в яких досягаються бажані її результати;

– осмислення шляхів, способів і можливостей отримання в процесі діяльності нових знань про неї та їх практичного застосування.

Окрім зазначених нами, можливий розгляд і інших підходів. Використання особистісно-діяльнісного підходу забезпечує розвиток та становлення особистості майбутнього офіцера-прикордонника в умовах ВВНЗ. Згідно цього підходу основна увага зосереджується на організації діяльності, в якій суб'єкт є достатньо активним у спілкуванні, навчанні, праці. Як результат вдалого використання різних видів діяльності формується фахівець, здатний виконувати професійні дії.

Визначення методологічних підходів щодо формування професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах ВВНЗ, з урахуванням усіх педагогічних і психологічних особливостей, передбачає наявність принципів та функцій навчання цього процесу. Під принципами навчання ми визначаємо вихідні вимоги до підготовки та реалізації змістовних й організаційних компонентів процесу взаємодії викладача і курсантів під час викладання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Серед таких принципів навчання відзначимо: принципи цілеспрямованості та професійної доцільності, демократичності, гуманізації, диференціації та індивідуалізації навчання, зв'язку теорії з практикою, цілісності, систематичності і послідовності, принципи узгодженості технічного й педагогічного компонентів підготовки, професійної спрямованості, відповідності змісту навчання змісту майбутньої професійної діяльності і її структурним компонентам, доступності, логічності, адекватності способів подання навчального матеріалу психологічним особливостям курсантів щодо сприйняття нової інформації за спеціальністю, структурної єдності предметної й процесуальної сторін змісту навчання. Функції навчання передбачають формування та закріплення у свідомості курсантів професійних знань, умінь та навичок з даної спеціальності.

Складовою психолого-педагогічних засад розвитку професійного мислення є виокремлення психологічних стратегій мислення майбутніх офіцерів-прикордонників: аналогізування, комбінування та реконструювання. Мисленнєві дії аналогізування складаються з порівняння або зіставлення різних об'єктів, встановленням зв'язку між ними, перенесенням властивостей, якостей одного об'єкта на інший, менш відомий. Комбінування, в свою чергу, базується на знаннях сутності речей, їх властивостей та зв'язків та детермінує більш глибоку оцінку навколишньої дійсності. Реконструювання у мисленні дозволяє сформувати змістовну та структурну оцінку явищ та процесів в системі професійної підготовки [10].

Результати аналізу психолого-педагогічних джерел свідчать про важливу роль у формуванні здатності до рефлексії у майбутніх офіцерів-прикордонників, що є ознакою високого рівня самосвідомості. Спо-

стерігаючи за рівнем сформованості власних професійних якостей, професійного мислення курсанти переживають різні емоції, які формують у них певну самооцінку, яка може бути завищеною або заниженою. Зміст знань майбутніх офіцерів-прикордонників про себе і ставлення до себе проявляються через процеси саморегулювання й самоорганізації курсантами своєї поведінки. Для них характерна специфічна активність, спрямована на співвідношення власної поведінки з вимогами ситуації, очікуваннями інших учасників, на актуалізацію психологічних резервів відповідно до особливостей ситуації спілкування, міжособистісної взаємодії [8, с. 369].

Обов'язковою рисою саморегулювання в даному аспекті є перманентне внутрішнє оцінювання власної поведінки, яке співвідноситься з прямим або передбачуваним оцінюванням його іншими. При цьому, функцію коригування дій або вербальних компонентів поведінки в саморегулюванні виконує механізм самоконтролю. Останній виявляється у готовності перевести дію на інший рівень. Таким чином, основою професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників є «Я-концепція», яка формується у взаємодії суб'єкта з оточуючим середовищем і є інтегральним механізмом саморегуляції поведінки.

Складовими розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників є психолого-педагогічні умови. Останні передбачають врахування специфіки професійної діяльності майбутнього офіцера-прикордонника, застосування методичного забезпечення та використання психологічних механізмів сприяння ефективного розвитку професійного мислення в умовах ВВНЗ. З огляду на вище проведений аналіз психолого-педагогічних засад розвитку професійного мислення в умовах ВВНЗ важливими умовами розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах проблемного навчання в умовах ВВНЗ та професійної підготовки є:

- 1) встановлення суб'єкт — суб'єктної взаємодії у системі «викладач↔суб'єкт навчання» під час моделювання викладачем професійно-спрямованих проблемних завдань з урахуванням особливостей професійної діяльності офіцерів-прикордонників та психологічних механізмів навчання за Ю. І. Машбицем;
- 2) застосування психологічних механізмів навчання у поетапній системі роботи як у групі так індивідуально під час розв'язування учбово-професійних завдань;
- 3) забезпечення послідовності розвитку розумових дій, операцій та етапів мислення курсантів в умовах ВВНЗ;
- 4) розвиток навчальних мотивів та пізнавальних інтересів курсантів з урахуванням вікових, гендерних та індивідуальних особливостей мислення та спрямування їх уваги на процес розуміння завдання (усвідомлення, аналіз умов та вимог);

5) формування розвивального навчального середовища під час розв'язування учбово-професійних завдань на засадах теорії проблемного навчання та перехід від несамостійного розв'язування завдань курсантом під керівництвом викладача до самостійного.

Вважаємо, що врахування вищевказаних психолого-педагогічних умов у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах ВВНЗ сприятиме розвитку їх професійного мислення. Зокрема їх умінь аналізувати, виявляти аналогії, розкривати загальне і конкретне, узагальнювати, систематизувати знання, встановлювати зв'язки нового з раніше вивченим, потреби постійного самовдосконалення й самоосвіти, пізнавальних навичок, сприяння збагаченню словникового запасу, формуванню пізнавальної самостійності, розвитку спостережливості, уваги, пам'яті, уяви, мислення, формуванню вміння самостійно контролювати проміжні й кінцеві результати роботи тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже у запропонованій статті подано психолого-педагогічні умови створення яких викладачем в умовах ВВНЗ забезпечуватиме ефективний розвиток професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників.

Умови, що створює викладач на занятті повинен створювати викладач ВВНЗ з метою розвит-

ку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників, які передбачають врахування специфіки професійної діяльності майбутнього офіцера-прикордонника, застосування методичного забезпечення та використання психологічних механізмів сприяння ефективного розвитку професійного мислення в умовах ВВНЗ, що надасть можливість викладачам ВВНЗ розвивати професійне мислення майбутнім офіцерам-прикордонникам для того щоб вони були здатними здійснювати професійну діяльність належним чином з урахуванням реалій та вимог сьогодення.

Визначені умови були експериментально перевірено у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького із залученням курсантів всіх факультетів. Отримані статистично-значимі емпіричні результати засвідчили позитивні зміни (не менше 95%) у сформованості відповідних компонентів професійного мислення майбутніх офіцерів всіх груп.

Нажаль, обсяг статті не дозволяє автору розкрити всі особливості створення психолого-педагогічних умов розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах ВВНЗ. Шляхами подальшого дослідження є розробка програми розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників та розробка рекомендацій викладачам ВВНЗ щодо використання цієї програми.

Література

1. Борисова Н. В. Конкурентоспособность будущего специалиста как показатель качества и гуманистической направленности вузовской подготовки. Набережные Челны, 1996. 120 с.
2. Волобуева О. Ф. Актуальні проблеми підвищення ефективності навчання військово-спеціальних дисциплін із використанням ділових ігор / О. Ф. Волобуева // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. 2013. № 4. С. 51–61.
3. Гериш Т. В. Компетентностный подход как основа модернизации профессионального образования / Т. В. Гериш, П. И. Самойленко // Стандарты и мониторинг в образовании. 2006. № 2. С. 11–15.
4. Лазаренко В. І., Лазаренко В. П., Продайко В. М., Сурякова М. В. Психологія (Опорний конспект лекцій): Електронний навчальний посібник. 2-е видання. Дніпропетровськ: ДНУ, 2015. 95 с.
5. Машбиць Ю. І. Психологические основы управления учебной деятельностью. Київ, 1987. 223 с.
6. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Піаже Ж.-Ж. Вибрані психологічні праці. Москва: Міжн. пед. акад., 1994. 580 с.
8. Сердюк С. І. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи з формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2017. № 4(11). С. 365–376.
9. Тарасова О. В. Психологічні умови розвитку професійного мислення учнів професійно-технічних навчальних закладів гірничого профілю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ. 2010. 27 с.
10. Федик А. О. Розв'язування прикордонниками професійних задач: психологічний аспект // Technologies of intellect development, 2020. Vol 4, No. 1(26). URL: http://psytyr.org.ua/upload/journals/3.26/authors/2020/Fedyk_Andrii_Rozviazuvannia_prykordonnykamy_profesiinykh_zadach_psykholohichniy_aspekt.pdf (дата звернення 11.11.2019)
11. Федик А. О. Формування професійного мислення як наукова проблема // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки / гол. ред. О. Ф. Волобуева. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ. 2019. № 2 (13). С. 304–325.

12. Філіпов С. О. Психологічні особливості професійної діяльності офіцерів-оперативників Державної прикордонної служби України: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 / Філіпов С. О. Хмельницький, 2004. 236 с.
13. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. Магістратури / Ю. О. Шабанова; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2014. 120 с.

References

1. Bogoyavlenskaya D. B. (2002) *Psikhologiya tvorcheskikh sposobnostey* [Psychology of creativity]. D. B. Bogoyavlenskaya. M.: Academy. 320 s. [in Russian].
2. Volobuyeva O. F. Aktual'ni problemy pidvyshchennya efektyvnosti navchannya viys'kovo-spetsial'nykh dystsyplin iz vykorystanniam dilovykh ihor [Competence-based approach as the basis for modernization of the professional education] / O. F. Volobuyeva // Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Ser.: Pedahohichni ta psykholohichni nauky. 2013. № 4. S. 51–61 [in Ukrainian].
3. Gerish T. V. Kompetentnostnyy podkhod kak osnova modernizatsii professional'nogo obrazovaniya / T. V. Gerish, P. I. Samoynenko // Standarty i monitoring v obrazovanii. 2006. № 2. S. 11–15. [in Russian].
4. Lazarenko V. I., Lazarenko V. P., Prodayko V. M., Suryakova M. V. *Psikhologhiya* (Reference lecture notes): Elektronnyy navchal'nyy posibnyk. 2-e vydannya. Dnipropetrovs'k: DNU. 2015. 95 s [in Ukrainian].
5. Mashbits' Y. I. *Psikhologicheskkiye osnovy upravleniya uchebnoy deyatelnost'yu* // [Psychological ground of the learning management] Kiev, 1987. 223 s. [in Russian].
6. Bibik N. M. *Nova ukrayins'ka shkola: poradyk dlya vchytelya* [The guide for teachers] / pid zah. red. Bibik N. M. K.: TOV «Vydavnychyy dim «Pleyady». 2017. 206 s. [in Russian].
7. Piazhe ZH. *Vybrani psykholohichni pratsi*. [Selected psychological works] Moskva: Mizhn. ped. akad. 1994. 580 s. [in Russian].
8. Serdyuk S. I. Analiz rezul'tativ doslidno-eksperymental'noyi roboty z formuvannya profesiyanoi nadiynosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi fakhovoyi pidhotovky [The results analysis of the experimental work on the professional reliability formation of the future border guards in the process of professional training]. Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya: Pedahohichni nauky. 2017. № 4(11). S. 365–376 [in Ukrainian].
9. Tarasova O. V. (2010) *Psikhologichni umovy rozvytku profesiyneho myslennya uchniv profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv hirnychoho profilyu* [Psychological conditions for the development of professional thinking of students of vocational schools of mining profile]: avtoref. dys. na zdotuttya nauk. stupenya kand. psykhol. nauk: spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiya». Kyiv. 27 s. [in Ukrainian].
10. Fedyk A. O. *Rozv'yazuvannya prykordonnykamy profesiynykh zadach: psykholohichnyy aspekt* [The border guard officers professional problem-solving: psychological aspect], Technologies of intellect development. 2020. Vol 4, No. 1 (26). URL: http://psytir.org.ua/upload/journals/3.26/authors/2020/Fedyk_Andrii_Rozviazuvannya_prykordonnykamy_profesiinykh_zadach_psykholohichnyi_aspekt.pdf [in Ukrainian].
11. Fedyk A. O. (2019) *Formuvannya profesiyneho myslennya yak naukova problema* [Professional thinking formation as a scientific problem]. SBGS collection of scientific works. Series: Psychological Sciences. Chief editor. Volobuyeva O. F.. Khmel'nytsky: SBGS Publishing House, 2019. № 2 (13). S. 304–325. [in Ukrainian].
12. Filipov S. O. *Psikhologichni osoblyvosti profesiyanoi diyal'nosti ofitseriv-operatyvnykiv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy* [Psychological features of the professional activity of the operative officers of the State Border Guard Service of Ukraine]: dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.09 / Filippov S. O. Khmel'nyts'ky, 2004. 236 s [in Ukrainian].
13. Shabanova Yu. O. *Systemny pidkhd u vyshchii shkoli* [The system approach in high school]: pidruch. dlya stud. Mahistratury / Yu. O. Shabanova; M-vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. hirn. un-t. D.: NHU. 2014. 120 s. [in Ukrainian].